

KRONIKA

Utrinek iz življenja Cirila Kosmača

Ob osemdesetletnici rojstva

Janez
Dolenc

V Tolminu živi najmlajša sestra pisatelja Cirila Kosmača, Ivanka por. Hvala, roj. 1921. Povedala mi je nekaj dejstev v zvezi z bratom Cirilom, med drugimi o njegovi mami in sestri Dragici, ki je po materini smrti otrokom nadomeščala mamo. Na voljo mi je dala tudi zvezek svoje pokojne sestre Dragice, v katerem je nekaj dnevniških zapisov, pregovorov, vsebina prebrane Bohinjčeve povesti Svetibor in dve zanimivi pismi.

Cirilova mama Marijana (Nanca) Trušnovec se je rodila na Slapu 8. 9. 1881, se leta 1906 poročila s Francem Kosmačem z Bukovice (hišno ime za Kosmačevino) in mu rodila sedem otrok. Od teh sta dve deklici – obe z imenom Hedvika – še čisto majhni umrli. Živel pa so Dragica (roj. 1909), Ciril (roj. 1910), Mirica (roj. 1914), Vladko (roj. 1915), in najmlajša, Ivanka (roj. 1921). Po rojstvu najmlajše mama Nanca, šivilja, ni bila več prav zdrava. Vedno huje jo je napadala jetika, veliko stroškov je bilo za zdravnika in zdravila.

Najstarejša hči Dragica je bila zelo nadarjena, imela je izreden spomin, zato so ji domači rekli »ta živ koledar«. Oče se je nagibal k temu, da bi njo poslali v šole, mati pa je bila bolj za Cirila, najbrž z rahlim upanjem, da bo postal duhovnik, saj je bila zelo verna in je veliko molila. Dragica se je pri mami učila šivanja, Ciril pa je odšel v goriško Alojzijevišče. Zaradi pomanjkanja je kasneje izstopil, v šolskem letu 1927/28 študiral privatno in opravil malo maturo na italijanski gimnaziji v Tolminu.

Tedaj pa se je tudi izteklo življenje materi Nanci, umrla je na svetega Petra in Pavla dan, 29. junija 1928. Pokopali so jo v Ročah in sedaj je ob njej na lastno željo pokopan tudi Ciril. To je bil hud udarec za družino – kot da so piščeta izgubila kokljo. Del materinskih dolžnosti je prevzela devetnajstletna Dragica, del pa oče Franc, ki je tudi znal kuhati. Celo Ciril je znal kaj dobrega pripraviti.

Cirila so leta 1929 zaprli zaradi sodelovanja s tigrovci. Celo leto so ga vlačili po fašističnih ječah, v črtici Gosenica je prikazal bivanje v sloviti rimski ječi Regina coeli. A na znanem procesu v začetku sept. 1930 je bil oproščen, postavljen le pod policijsko nadzorstvo. To je pomenilo, da se od doma ni smel ganiti, da so ga karabinjerji lahko ob katerikoli uri kontrolirali, mu delali preiskave in plenili slovenske knjige. To je bilo za svobodoljubnega in narodno zavednega fanta neznosno in januarja 1931 je prek Cerkljanskega pobegnil v Jugoslavijo; to je tudi opisal v povesti Pomladni dan.

Jaz sem ob tem begu bila v desetem letu življenja in sem hodila v osnovno šolo na Slapu, seveda italijansko. Ko sem nekega jutra vstala, Cirila ni bilo. Že ponoči sem nekako slutila, da se bo nekaj zgodilo, ker je Idrijska drugače šumela, bolj zamolklo. Oče je hodil zamišljen iz štale v hišo, moral je iti prijaviti, da je Ciril izginil. Brigadir karabinjerjev se je seveda jezil: »Con la politica non si mangia, lasciate la politica!« Oče seveda ni

povedal, kam je sin odšel, čeprav je dobro vedel, saj ga je spremljal na začetnem delu poti in mu dal mnogo dobrih naukov na poti v svet. V šolo so tudi pome prišli karabinjerji in me odpeljali na svojo postajo. Pokazali so mi »paražon« in rekli: »Se sarai cattiva, rimarrai qui!« Da pa bi me pridobili za kakšen podatek, so mi dali kos potice. A jaz nisem ničesar vedela – razen tega, da so zvečer oče, Vladko in Ciril včasih izginili, vzeli s seboj kako orodje za kamuflažo. Seveda tega nisem povedala. Ko so ponovno prišli pome, se je zame postavila učiteljica: »Ma lasciate la bambina!«

10. febr. 1931 nam je Ciril pisal prvo pismo po begu. Dragica ga je prepisala v zvezek, ki ga hranim. Glasi se:

Dragi moji!

Preteklo je že dolgo, odkar se nisem nič oglasil. Gotovo se je Vam zdelo čudno, ko sem kar tako na naglo odpotoval. Tega si pač niste pričakovali. Upam, da mi pač odpustite. Saj veste: Težko je živ biti – mrtev! Moral sem oditi. Ni bilo nikake pomoči. Zame tam ni bilo več življenja.

Človek je mlad, življenja željan, in (ne)svoboden želi, da nad njim zapoje prostost. Ako bi bil mogel tam študirati, bi nikdar ne napravil tega koraka. Ako bi ne bil pod tako strogim nadzorstvom, bi istotako ne zapustil svojega rodnega doma.

Tukaj bom študiral dalje. Upam, da bo vse dobro.

Bodite mi vsi srčno pozdravljeni!

Vaš

Ciril.

Dragičin odgovor na to pismo se najbrž ni ohranil, pač pa je v njenem zvezku koncept oz. prepis pisma 8. marca 1931:

Dragi brat!

Danes sem prejela Tvoje pismo, sinoči razglednico, dne 18. II. Ženski svet, ki sem se ga zelo razveselila. Ženski svet se mi zelo dopade, najbolj sem se razveselila krojev, ki mi bodo precej pomagali pri šivanju, in pa tistih duhovitih člankov, ki odpirajo duši pogled v nov duhovni svet. Dobila sem lanski letnik in letošnjo 2. št., januarske št. ni, po kateri mi je precej žal. Veseli me, ko mi pišeš, da mi pošlješ tudi hrvatski mesečnik, da se vsaj malo izobrazim. Hvala Ti za vse. Naj Te spremlja moja tiha želja na vseh Tvojih potih, da bi bil zdrav, priden, stanoviten v dobrem, da bi bil nekoč v ponos in steber svojega doma in domačije!

Drugače je doma kakor vedno, skrbi in vsakdanji opravki se vrstijo iz dneva v dan. Oče je sedaj bolan, toda upam, da ne bo hudega. Mirica je še vedno pri teti. Vladko je doma, sedaj je naredil »barko«, da se bomo poleti vozili čez Idrijo.

Zaradi krize je bila vedno hujša stiska pri hiši, zato je Dragica 1933 šla po svetu za služkinjo, najprej v Gorico, kasneje h grški družini v Genovo. Pred padcem Italije 1943 je prišla domov. Ko so leta 1944 mene, sestro Mirico in očeta Nemci internirali, je ona sama ostala doma in skrbela za domačijo. Po vojni pa se ji je šestintridesetletni uresničila stara želja: naredila je učiteljske tečaje in izpite ter postala učiteljica. Učila je največ po hribovskih šolah na Idrijskem. Popolnoma se je predala temu delu in ostala neporočena. Umrla je 24. februarja 1988 in njena žara je poleg Cirilove žare na pokopališču ob stari cerkvi iz leta 1550 v Ročah.